

HABER VE SÖYLEM KONULU İLETİŞİM ÇALIŞMALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Mehmet PELİVAN¹

Öz

İletişim araştırmalarında haberin söylem, söylemin de toplumsalın okunabileceği bir mecra şeklinde görülmesi, haberin anlamı aktaran değil kazandıran ya da üreten olduğu kabulü, anlamın ise sabit kalmadığı ve değişen yapıda olduğu anlayışı, haber ve söylem bağlamında epistemolojik ve metodolojik olarak çeşitli tartışmalara neden olmuş ve geniş bir literatürün oluşmasını sağlamıştır. Söz konusu literatürün eksikliklerini, yoğunlaşmalarını, sorunlarını, çelişkilerini ve değişimlerini görmek hem geçmişi ve şimdiki anlamak hem de gelecekte yapılacak çalışmalar için önemli ve gereklidir. Bu çalışmada da haber ve söylem konulu iletişim çalışmalarının dağılımlarını ve bu dağılımlardaki değişimleri incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç için Ulusal Tez Merkezi ile 11 iletişim dergisi taranmış, ulaşılan 587 haber ve söylem konulu tez ve makalenin yayımlandığı yıla, araştırmacının kurumsal kimliğine, konusuna, araştırma desenine, yöntemine ve kuramsal yaklaşımına göre nasıl dağılım ve değişim gösterdiğine bibliyometrik analiz yöntemiyle bakılmıştır. İnceleme sonucunda Türkiye'deki haber araştırmalarında 1990'da çalışılmaya başlanan söylemin daha çok kimlik, uluslararası ilişkiler, askeri müdahale/savaş, seçim ve referandum konuları üzerinden ilgi gördüğü; toplumsal sınıflar, propaganda ve kavramsal tartışmaların geri planda kaldığı ve araştırmacıların bu konulara yönelmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yöntem dağılımlarında ise Eleştirel Söylem Çözümlemelerinin ve özellikle van Dijk'in yaklaşımının baskınlığı söz konusuysen eleştirel yaklaşımların kuramsal olarak aynı oranda benimsenmemesi önemli bir çelişkinin ve sorunun olduğuna işaret eder.

Anahtar Kelimeler: Söylem, Haber, İletişim Araştırmaları, Eleştirel Söylem Çözümlemesi/Çalışmaları (ESC), Bibliyometrik Analiz

JEL Sınıflaması: I21, Z00, Y10

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF COMMUNICATION STUDIES ON NEWS AND DISCOURSE

Abstract

In the field of communication studies, the conceptualisation of news as discourse and discourse as a medium through which the social can be understood, the recognition that news does not merely convey meaning but actively produces it, and the acknowledgement that meaning is not static but evolves, have stimulated numerous epistemological and methodological discussions in the context of news and discourse. These discussions have generated a large body of literature. Identifying the literature's shortcomings, concentrations, problems, contradictions, and changes is important and necessary for understanding past, present and future studies. This research aims to examine the distribution of communication studies on news and discourse and changes in this distribution. For this purpose, the National Dissertation Centre and 11 communication journals were scanned. The distribution and evolution of 587 dissertations and articles on news and discourse were studied using the method of bibliometric analysis according to the year of publication, the institutional identity of the researcher, the subject, the research design, the method and the theoretical approach. As a result of the review, it was found that the discourse that has been studied in news research in Turkey since 1990 has received more attention through the issues of identity, international relations, military intervention/war, elections and referendums; social classes, propaganda and conceptual discussions have been studied less, and researchers need to focus on these issues. While there is a dominance of Critical Discourse Analysis, especially van Dijk's approach, in the distribution of methods, the fact that critical approaches are not adopted to the same extent theoretically points to an important contradiction and problem.

Keywords: Discourse, News, Communication Studies, Critical Discourse Analysis/Studies (CDA), Bibliometric Analysis

JEL Classification: I21, Z00, Y10

¹ Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi, plvnmhmt@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3745-0780

1. Giriş

Bu çalışmada haber incelemeleri üzerinden Türkiye’deki iletişim araştırmalarında söylemin ele alınış biçimlerine odaklanılmıştır.² Sahip olduğu teorik zeminler ve değişen metodolojik yaklaşımlar nedeniyle söylemi farklı konularda ve çerçevelerde, çeşitli yöntemlerle tartışmak mümkündür. Örneğin iletişim araştırmalarındaki söylem incelemelerinde önemli bir ağırlığı olan Eleştirel Söylem Çalışmaları/Çözümlemeleri (ESC), değişik teorik bakış açıları ve metodolojiler ile yürütülebilmektedir (van Dijk, 1993, s. 252; Wodak, 2002, ss. 6-7). Bu tür farklılaşmalar ve çeşitlilik Türkiye’deki haber araştırmalarında da karşılık bulmuştur. Buna ek olarak haber çalışmalarında söylem tartışmaları önemli bir hacme ulaşmıştır. Bu durumun gelecekte de artarak devam edeceği yapılan araştırmalarda görülmüştür (Dursun, 2004; Pelivan, 2019). Mevcut hacmi ve baskınlığı ile gelecekteki potansiyeli dikkate alındığında haber merkezli söylem tartışmalarının birikiminin incelenmesi mümkün ve gerekli hale gelmektedir. Bu çalışmada söz konusu durumdan hareketle hem geçmişteki işleyişleri, eğilimleri ve şekillenmeleri görmek hem de gelecekte yapılacak analizlerde daha doğru odaklanmalar gerçekleştirmek amacıyla haber ve söylem konulu çalışmalar incelenmiştir. Bu incelemede haber ve söylem konulu iletişim araştırmalarının bibliyometrik dağılımları ve değişimlerine bakılmış, şu sorulara cevap aranmıştır: Çalışmalar hangi yıllarda ve kurumlardaki araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir? Araştırmalarda hangi konular ele alınmış, yoğunlaşmalar nasıl şekillenmiştir? Odaklanılan sorunlara hangi araştırma deseni ve yöntem(ler) ile cevap aranmıştır? İncelenen metinlerin teorik başlıkları altında hangi yaklaşımlar ağır basmaktadır?

Türkiye’deki iletişim çalışmaları üzerine yapılan araştırmalarda farklı odaklanmalar ile tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu odaklanmaların birinde Çağla Kubilay 1990-2020 yılları arasında Eleştirel Söylem Çözümlemesi (ESC) yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerinin niceliksel olarak nasıl dağılım gösterdiğine bakmıştır (2021). Pelivan, “İletişim Araştırmalarında Bir ‘Yöntem’ Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi” başlıklı makalesinde ESC’nin yöntem şeklinde kullanımını, haber ve söylem konulu çalışmalar üzerinden tartışmaya açmış, bu kullanımın yarattığı sorunları ortaya koymuştur (2026). Başka bir araştırmasında ise iletişim alanındaki eleştirel söylem çözümlemelerinin konularını, amaçlarını ve cevap aranan sorularını incelemiş, Türkiye’de eleştirel söylem çalışmalarının esnek ve çelişkili biçimlerde gerçekleştirildiğini tespit etmiştir (Pelivan, 2025b). Güncel olmamakla birlikte diğer bir

² Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı’nda tamamlamış olduğum “Haber Araştırmalarında Söylem: Sorunsallar, Teoriler ve Çözümlemeler” başlıklı doktora tezimin bir bölümünün tekrar düzenlenmiş halidir. Tez sürecinde verdiği destekler için danışmanım Prof. Dr. Çağla Kubilay’a çok teşekkürler.

çalışmada Çiler Dursun, 1980-2003 yılları arasında Türkiye’deki haber ve habercilik pratiklerini konu alan tez, makale ve kitapların genel bir değerlendirmesini çoklu yöntemle yapmış, metodolojik olarak haber çalışmalarında söylem analizinin, içerik analizinden sonra en fazla tercih edilen yöntem olduğunu tespit etmiştir (2004). Diğer bir çalışmada ise 1992-2002 yılları arasında Türkiye’de tamamlanan ve van Dijk’in söylem çözümlemesi yöntemini kullanarak haber incelemesi yapan dokuz lisansüstü tez nitel yöntemle incelenmiştir (Ertan-Keskin, 2004). İletişim çalışmalarını yayımlanan makaleler üzerinden ele alan Ümit Atabek ve Gülseren Şendur Atabek beş iletişim dergisindeki gazetecilik konulu araştırmaları, nicel olarak incelemiştir. Yazarlar içerik analizinden sonra en fazla söylem çözümlemesinin yapıldığını tespit etmiştir (Atabek & Atabek, 2019). Yukarıda belirtilenler dışında Türkiye’deki iletişim araştırmalarını değerlendiren çalışmalar iki başlık altında toplanabilir. Birinci başlık altında, “içerik analizi” (Çilingir, 2017), “konusal dağılım” (Ateş, 2016), “feminizm” (Yıldız-Tahincioğlu, 2015) “yöntembilim” (Etike, 2018), “sosyal medya” ve “gazetecilik/habercilik” (Kubilay & Ova, 2022), “haber” ve “ideoloji” (Pelivan, 2019, 2023), “medya” ve “kadın” (Kubilay vd., 2023), “ideoloji” (Çam, 2006) gibi belli bir odak noktasından hareketle iletişim literatürünü inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. İkinci başlık altında ise Türkiye’deki iletişim araştırmalarının genel değerlendirmesini yapan ve bu çalışmaların hangi aşamalardan geçtiğini, iletişim eğitimi ve araştırmacı kimlikleri gibi başlıklar ile sorgulayan incelemeler (Davulcu & Mazıcı, 2018; Seyhan, 2002; Tokgöz, 2006a, 2006b, 2015) bulunmaktadır. Mevcut literatür içerisinde doğrudan Türkiye’deki haber ve söylem konulu iletişim araştırmalarını geniş bir ölçekte değerlendiren araştırmaya ise rastlanmamıştır. Bu çalışmayla teorik ve metodolojik olarak oldukça farklı biçimlerde tartışılan söylemin haber araştırmalarında nasıl ele alındığı anlaşılacak, geçmişte yaşanan yoğunlaşmalar ve değişimler görülecek, odaklanılan noktalar açısından eksik kısımlar işaret edilecek ve gelecekteki olası yönelimler ile ihtiyaçlara dair önerilerde bulunulacaktır. Ayrıca bu çalışma ilgili araştırmacıların literatüre bütünlüklü bakmasını sağlayarak araştırmacılar arasındaki iletişimi de kolaylaştıracak ve arttıracaktır.

2. Söylem Çalışmalarının Gelişimi ve İlkeleri

Günümüz iletişim araştırmalarındaki kullanımı bağlamında söylem ve analizi üzerine tartışmalar 1970’lerden itibaren şekillenmeye başlar. Ortaya çıktığı evredeki disiplinlerarası yapısı söylemin antropoloji, sosyoloji, psikoloji, edebi bilimler, dilbilim gibi farklı alanlarda ilgi gördüğüne işarettir. Bu çeşitlilik sorgulama alanlarına da yansımış, söylem; bilişsel, sosyokültürel, dil ya da günlük konuşmalar gibi farklı düzlemlerde ele alınmıştır (Guillem & Toulou, 2018, s. 153; van Dijk, 1983, s. 21; 1991, s. 117). İletişim araştırmaları özelinde dikkat

çeken ise 1970'lerdeki söylem tartışmalarında dilbilimin baskın olduğu ve söylemin artık toplumsalın okunabileceği bir mecra (van Dijk, 1983, s. 23) şeklindeki kabulüdür. Bu da söylemi iletişim araştırmaları için oldukça önemli bir konuma yerleştirir. Dilin önemsenmesi ve söylemin toplumsalın okunabileceği bir mecra şeklinde görülmesi; özne, iktidar ya da ideolojinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu sorgulamalar haber bağlamında yapılan incelemelerde de karşılık bulmuştur. Haber, artık bir aktarıcı değil anlamı kazandıran ya da üretendir. Anlamın sabit kalmaması ve değişen yapıda olması söylem üzerine sürekli bir tartışma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.

Anlamın inşası, sabitliğinin mümkün olmaması ve işaretin çokvurgululuğu (Voloshinov, 2001), anlam, iktidar ya da ideoloji bağlamında eklemleme ve hegemonya mücadeleleri (Laclau, 1998; Laclau & Mouffe, 1992), kültür içerisindeki insanların özne konumlarının tarihi (Foucault, 2005), katı bir belirlenimcilik anlayışından kaçma çabası (Gramsci, 1986), ideolojik olarak çağırılan özneler vurgusu (Althusser, 2000), iletişim araştırmalarındaki söylem yaklaşımlarının temelinde bulunan ve onları genişleten perspektiflerden bazılarıdır. Bu tür genişlemeler genelde iletişim özelde ise haber araştırmalarının farklı düzlemlerden gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır. Teorik ve metodolojik olarak iletişim araştırmacıları; Frankfurt Okulu gibi araştırma kuruluşlarının yanında Karl Marx, Ferdinand Saussure, Louis Althusser, Antonio Gramsci, Michel Foucault, Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, Valentin Voloşinov, Michel Pecheux, Charles Sanders Peirce, Stuart Hall, Pierre Bourdieu, Ruth Wodak, Norman Fairclough, Teun A. van Dijk gibi birçok farklı isimden ve yaklaşımdan etkilenerek haber ve söylem kesişiminde incelemeler yürütmüştür. Bu çalışma mevcut genişlik ve çeşitliliğin Türkiye'deki haber araştırmalarında nasıl karşılık bulduğu noktasından hareketle gerçekleştirilmiştir.

Söylem, yukarıdaki çeşitlilik ile 1980'lerden itibaren genelde iletişim özelde kitle iletişim araştırmalarında oldukça sık kullanılmaya başlanmıştır (van Dijk, 2009, s. 192). Bu kullanımda yine yukarıda çizilen çerçeveden anlaşılacağı gibi haber bağlamında yürütülen söylem tartışmalarında eleştirel gelenek belirleyici konumdadır. Bu nedenle beslenen epistemolojik çeşitlilik, iktidar ve ideolojiye dair sorgulamaların söylem üzerine yürütülen araştırmaların merkezinde yer almasını sağlamıştır. Literatürdeki bu yaklaşımlar iletişim çalışmalarında 1980'lerde "Eleştirel Dil Çalışması" 1990'larda "Eleştirel Söylem Çözümlemesi" 2000'lerde ise "Eleştirel Söylem Çalışmaları" şeklinde adlandırılmıştır. Bu süreçte ESÇ kapsamında - farklılıklar bulunmakla beraber- söylem noktasında şu tür ortak noktalar belirlenmiştir:

ESÇ, sosyal problemleri ele alır.
Güç ilişkileri söylemseldir.
Söylem, toplumu ve kültürü inşa eder.
Söylem, ideolojik bir işleyiştir.
Söylem, tarihseldir.
Metin ve toplum arasındaki ilişki dolayımıdır.
Söylem çözümlemesi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.
Söylem toplumsal eylemin bir biçimidir (Fairclough & Wodak, 1997, ss. 271-280).

Bu çerçeve içerisinde ESÇ’de hiyerarşi, güç, toplumsal cinsiyet, etnisite gibi toplumsal düzlemde sorunlu noktalara odaklanılır. Konu bağlamındaki çeşitlilik metodolojik alanda da geçerlidir ve ESÇ’de farklı yöntemler kullanılabilir. Dil ve iktidar arasındaki ilişkide ayrımlar, denetimler, toplumsal eşitsizlikler ve meşrulaştırma politikaları ESÇ için sorgulama alanıdır (Dursun, 2007, s. 341; Wodak, 2002, ss. 2, 11-12). Ayrıca güç odakları ve onların etkisi altındaki zihinler, ESÇ’nin kapsama alanına girer. Bu da haber çalışmalarında ESÇ çerçevesinde yapılacak sorgulamalarda üretim, metin ve alımlamaya ilişkin sorunsalların belirlenebileceğini göstermektedir.

ESÇ içerisinde sosyo-bilişsel yaklaşım ile Teun A. van Dijk, diyalektik vurgusu yapan Norman Fairclough ve söylemsel tarihsel yaklaşımı geliştiren Ruth Wodak iletişim araştırmalarında öne çıkmaktadır. Haber özelinde ise van Dijk, en sık ve yoğun başvurulan isimdir. Bunun nedeni ise van Dijk’in haber üzerine tartışmalar yürütmesi ve haberin yapısına ilişkin farklı çerçeveler³ sunmasıdır. van Dijk’ı sosyo-bilişsel yaklaşım bağlamında ayırtıran diğer bir nokta ise - yukarıda sıralanan isim ve bakış açılarından etkilenmekle birlikte- özneye ve yapıya dair ortaya koyduğu çerçevedir. van Dijk’in ESÇ yaklaşımında, sosyal-biliş, bağlam, güç ilişkileri ve çatışmaları, biz-onlar ayrımı gibi noktalar (van Dijk, 1998, s. 61) belirleyici konumdadır.⁴ Yukarıda genel hatları verilen söyleme dair yaklaşımlar 1960’tan günümüze önemli kırılmalar ve değişimler yaşamıştır. Türkiye’de de karşılık bulan bu değişim, ayırım ve kırılmaların yansımaları, bu çalışmada bibliyometrik olarak incelenmiştir. Söyleme dair sunulan bu çerçevenin Türkiye’deki tezlerin ve makalelerin tamamlanma yılı, araştırmacının kurumsal kimliği, konu, araştırma deseni, yöntemi ile kuramsal yaklaşım başlıkları altında nasıl şekillendiğine bakılmıştır.

³ Ayrıntı için bkz. van Dijk, 1994; van Dijk, 1995; van Dijk, 1997.

⁴ İletişim araştırmaları bağlamında “söylem”e dair tartışmaların yaşadığı tarihsel değişim ve dönüşümlerin ayrıntısı için bkz. Pelivan, 2025a.

3. Çalışmanın Evreni

Bu çalışmanın evrenini TR Dizin'deki 11 akademik iletişim dergisinde ve iletişim anabilim dallarında yayımlanan/tamamlanan haber ve söylem konulu 587 makale ve tez oluşturmaktadır. Bibliyometrik analizlerde evrenin tamamına dair araştırmalar yürütmek mümkün olduğundan nicel inceleme için ayrıca bir örneklem belirlenmemiştir. Evrenin saptanması için taramalar Ulusal Tez Merkezi (UTM) ve seçilen dergilerin arşivleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. UTM'deki taramalarda “haber” ve “söylem” (news, discourse) kelimeleriyle gelişmiş aramalar yapılmıştır. Listelenen çalışmalar kontrol edilerek tezlerin başlık, özet, dizin ve anahtar kelime kısımları incelenmiş, saptanan çalışmaların içeriğine bakılmış, haber konusunda ağırlıklı olarak söylem tartışması yürüten tezler evrene dahil edilmiştir. Dolaylı yoldan söyleme değinen ya da kapsamlı bir söylem tartışması barındırmayan araştırmalar ise dışarıda bırakılmıştır. Odak noktasında söylemin bulunmadığı araştırmalar üzerinden söyleme dair söz söylemek mümkün olmadığı için bu yol izlenmiştir. UTM'den erişime açık olan tezler evrene alınırken kapalı olanlar alınmamıştır. Erişime kapalı olan tezlerden yalnızca Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlananlar, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunduğu için evrene eklenmiştir. Evrenin oluşturulması için diğer bir taramada uzun süredir iletişim alanında yayın yapan ve TR Dizin'de yer alan 11 iletişim dergisindeki haber ve söylem konulu makaleler tespit edilmiştir. Tarama yapılan dergiler şu şekildedir: Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi, Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences, Erciyes İletişim Dergisi, Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi (İLETİ-Ş-İM), Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi), Kültür ve İletişim, Moment Dergi, Selçuk İletişim, Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi. Araştırmalarda yaşanan değişimleri görebilmek adına 2022 yılının sonuna kadar yayımlanan tüm metinler evrene dahil edilmiştir. 2022 yılı sonu şeklinde bir sınırlamanın tercih edilme nedeni ise çalışmanın yürütüldüğü esnada evrenin güncellenmesinin zorluğudur.

4. Çalışmanın Yöntemi

Yukarıda belirtilen taramalar sonucunda ulaşılan 587 çalışma, bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmiştir. İlk kütüphanelerin kayıtları gibi uzun bir geçmişe sahip olan (Broadus, 1987, s. 127) bibliyometrik analiz, sayısal anlamda geniş boyutlara ulaşan kitap, makale gibi yazılı metinlerin ya da belli bir literatürün matematiksel ve istatistiksel tekniklere dayalı niceliksel analizi şeklinde tanımlanabilir. Pritchard, bibliyometriyi “bilgi aktarma süreciyle ilgili

ölçübilimi” olarak tanımlar (Pritchard, 1969; Sengupta, 1992, s. 77). Joseph C. Donohue ise bibliyometriyi “kitaplar, dergi makaleleri gibi büyük bibliyografik birimlerin niceliksel analizi” şeklinde niteler (1972, s. 313), David Nicholas ve Maureen Ritchie’ye göre bibliyometri, “bir literatürün istatistiksel ya da niceliksel” okumasıdır (1978, s. 9). Virgil P. Diodato, bibliyometriyi bilginin dağılımına sayısal verileri kullanarak bakan bir alan olarak görür (2012, s. vii). Bu araştırmada incelenen haber ve söylem konulu çalışmaların bir literatüre ya da bibliyografik birimlere karşılık geldiği düşünüldüğünde, bibliyometrik analiz bunların ele alınması için uygun bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır.

Bibliyometrik analizler ile bilginin gelişiminin ölçümü (Sengupta, 1992, ss. 75,89) hedeflenmektedir. Yapılan analiz ve ölçümler, bilgiye dair bir çerçeve sunarken alandaki araştırmacıların literatürü farklı gözle okumalarına ve görmelerine imkân tanıdıkları için bilim iletişiminde de önemli rol oynar. Bibliyometrik analizler, literatürün gelişiminin yanında ön plana çıkan ya da geride kalan konuların görülmesini kolaylaştırmakta, değişim ve dağılımların nasıl olduğunu göstermektedir. Hem mevcut hem de gelecekte oluşabilecek boşlukların görülmesine yardımcı olan bibliyometrik analizler, ilgili alandaki sınırlılıkların aşılması için yol göstericidir (Garfield, 2009, s. 175; İnceoğlu, 2014, ss. 34-36; Lancaster, 1991, s. 1; Osareh, 1996, ss. 150-151; Türktarhan, 2013; Uşkul, 2016, s. 16). Bilimsel yayınların nicel analizinde sık kullanılan bibliyometrik çözümleme yöntemi, bilim iletişiminin yanı sıra araştırmacıların literatüre ve literatürdeki değişimlere hâkim olmasına da yardım eder (Garfield, 2009, s. 175; Osareh, 1996, ss. 150-151).

Bibliyometrik analizlerde yayınlar, koleksiyonlar gibi farklı mecralar incelenebilir (Al, 2008; Lawani, 1981, s. 302; Okubo, 1997, s. 9; Özinönü, 1970). Bu tarz bibliyometrik analizlerde, bilginin üretimi ve dağıtımını sağlayan kurumlar, dağıtım biçimleri, bilginin özelliği (konu, dil yapısı vb.) zamanı, sıklığı ve miktarı (Nicholas & Ritchie, 1978) niceliksel olarak ortaya konulur. Nicel yöntem ile yapılan analizlerde incelenen duruma ilişkin frekans, yüzde, merkezi eğilim ölçümleri ve dağılım türleri gibi veriler üzerinden değerlendirmeler yürütülür (Şimşek, 2015, s. 168). Bu çalışma özelinde olduğu gibi incelenen yapıların farklı başlıklar altında nasıl dağılım gösterdiği ve -örneğin yıllar başlığında- kesişimlerin nasıl gerçekleştiği bibliyometrik analizler ile incelenir. Bibliyometrik incelemelerin türlerine dair değerlendirici/davranışsal, betimleyici gibi farklı yaklaşımlar bulunmakla beraber bu tezde betimleyici bibliyometrik analiz kullanılmıştır. Değerlendirici/davranışsal çalışmalarda yazarlar veya metinler arası atıf ya da referanslar gibi daha ilişkisel durumlara odaklanılırken betimleyici araştırmalarda çalışılan alanın özelliklerini ve yapısını, tarihsel değişim ve

dönüşümü de dikkate alarak değerlendirmek hedeflenir (Nicholas & Ritchie, 1978; Osareh, 1996; Sengupta, 1992). Bu çalışmada da incelenen araştırmaların yıl, araştırmacının kurumsal kimliği, konu, araştırma deseni, yöntem ve kuramsal yaklaşımına göre nasıl dağılım gösterdiği nicel veriler üzerinden analiz edilmiştir. Bu analizlerde tek tek sıralanan başlıklar altında dağılımların nasıl olduğu ile tarihsel olarak yapılanmaların nasıl ortaya çıktığı incelenmiştir. Bunun için her çalışmayı ayrı ayrı görmeye imkân tanıyan bir kodlama cetveli oluşturulmuş ve 587 araştırma sıralanan bu başlıklara göre kodlanmıştır. Sonrasında ise bu kodlamalar grafik ve tablolara dönüştürülerek analiz edilmiştir.

5. Analiz/Bulguların Tartışılması

5. 1. Çalışmaların Genel Dağılımları

Belirtilen dergiler ve ulusal tez merkezi üzerinden yapılan taramalar sonucunda Türkiye’de haber ve söylemi merkezine alan 587 iletişim makale ve tezine ulaşılmıştır. Bibliyometrik analizin yapıldığı evrendeki çalışmaların yüzde 51’i (302) yüksek lisans tezi, yüzde 19’u (109) doktora tezi, yüzde 30’u (176) ise makaledir. Bu çalışmaların ilki 1990 yılında Aykut Çelebi’nin Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamladığı “Söylem Çözümlemesi: Gazetelerin ‘Haber’ Oluşturma ve ‘Gündem’ Belirleme İşlevlerine Eleştirel Bir Yaklaşım” başlıklı yüksek lisans tezidir. Arkasından 1992 yılında Ayşe İnal doktora, Banu Dağtaş ise yüksek lisans tezinde haber ve söylem üzerine çalışmıştır.⁵ Haber ve söylem konulu erken dönem çalışmalarda dikkat çeken diğer bir nokta ise ağırlıklı lisansüstü tezi şeklinde hazırlanmış olmalarıdır. 1996 yılındaki Kerim Karagöz’ün *Istanbul University Journal of Communication Sciences*’deki “Bilgide ve Haberde Objektiflik Sorunu” başlıklı makalesi haricinde 1990-98 yılları arasında haber ve söylem konulu makale yayımlanmamıştır. 1998 de dahil olmak üzere o döneme kadar yapılmış -Karagöz’ün makalesi dışındaki- çalışmaların tamamı Ankara, Gazi ve Orta Doğu Teknik Üniversitelerinin (ODTÜ) bünyesindeki anabilim dallarında hazırlanmıştır. Bu tezler ağırlıklı haberlere odaklanarak bir analiz ortaya koyarken erken dönemde yayımlanmış Karagöz’ün çalışmasında, kavramsal bir tartışma yürütülmüştür.

⁵ Bu iki tez, ODTÜ Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda tamamlanmakla birlikte her iki araştırmacının iletişim alanına katkıları ve tezlerini erken dönemde yapmış olmaları nedeniyle evrene dahil edilmiştir. Söz konusu çalışmalar dışında evrendeki tüm araştırmalar, iletişim anabilim dalları altında gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: Araştırmacıların Üniversite Özelinde İlk Yayın Tarihleri

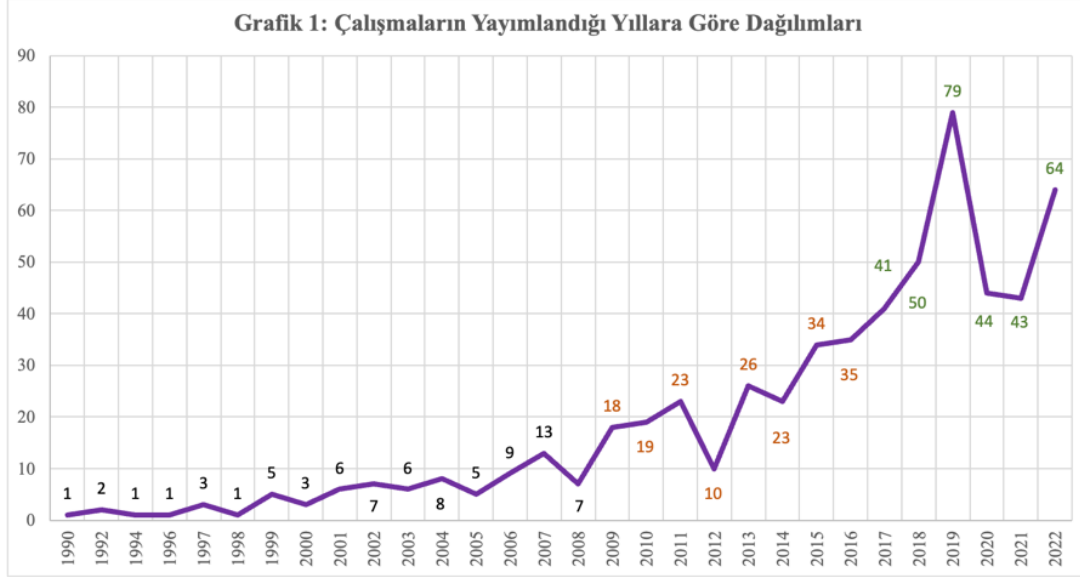
Üniversite	İlk Çalışmanın Yayınlandığı Yıl	Toplam Çalışma Sayısı
Ankara Üniversitesi	1990	47
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1992	7
Gazi/Ankara Hacı Bayram Veli Üni.	1994	49
İstanbul Üniversitesi	1996	52
Anadolu Üniversitesi	1999	34
Atatürk Üniversitesi	1999	29
Fırat Üniversitesi	1999	16
Selçuk Üniversitesi	2000	45
Ege Üniversitesi	2002	35
Marmara Üniversitesi	2002	63
Akdeniz Üniversitesi	2006	39
Kocaeli Üniversitesi	2007	7
Erciyes Üniversitesi	2008	10
Galatasaray Üniversitesi	2009	13
Hacettepe Üniversitesi	2010	10
İstanbul Aydın Üniversitesi	2010	6
İstanbul Bilgi Üniversitesi	2010	7
Gaziantep Üniversitesi	2014	7
İstanbul Arel Üniversitesi	2015	13
İstanbul Ticaret Üniversitesi	2016	6
İnönü Üniversitesi	2017	8
Üsküdar Üniversitesi	2017	7
Diğer Üniversite ve Kurumlar	2007	77

Araştırmacıların kurumsal kimliklerine göre ilk yayımlanan çalışmaları gösteren Tablo 1'deki verilere dayanarak yukarıda da ifade edildiği gibi en erken çalışma 1990 yılında Ankara Üniversitesi'ndeki bir araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Arkasından ise ODTÜ, Gazi/Ankara Hacı Bayram Veli (AHBV) ve Anadolu'daki araştırmacılar gelmektedir. Toplam çalışma sayıları ile tarihler kıyaslandığında ise ODTÜ'de haber ve söylem konulu çalışmalar 1992 yılında başlamasına rağmen 2022'ye kadar toplam yedi araştırma yayımlanmıştır.

İletişim alanındaki lisansüstü eğitim,

1983 yılında İstanbul ve Marmara, 1984'te Anadolu ve Gazi, 1986'da ise Ankara ve Ege Üniversitelerinde başlamıştır (Kubilay & Pelivan, 2025; Tokgöz, 2003, ss. 13-26; 2006b, s. 40) İlk haber ve söylem konulu araştırmalar, lisansüstü eğitimin başlamasının ardından İstanbul'da 13, Marmara'da 19, Anadolu'da 15, Gazi'de 10, Ankara'da 4, Ege'de 16 yıl sonra gerçekleştirilmiştir. Araştırmalar; Marmara, Ege ve Anadolu'da oldukça geç başlarken Ankara Üniversitesi'nde daha erken yapılmıştır. Marmara'daki yazarlar, araştırmalarına 2002 gibi görece geç bir yılda başlamasına rağmen toplamda 63 çalışmayla en fazla metni yayımlamışlardır. Benzer şekilde Akdeniz'de de haber ve söylem çalışmaları 2006 gibi oldukça geç bir tarihte yapılmaya başlanmış ancak toplamda 39 gibi önemli bir rakama ulaşmıştır. Ayrıca 2000 ve 2002 gibi yine daha geç yıllarda haber ve söylem araştırmalarına başlayan Selçuk ve Ege Üniversiteleri araştırmacıları da 45 ve 35 şeklinde önemli çalışma sayılarına ulaşmıştır. Lisansüstü eğitime ilk başlayan kurumlar arasında olmaması Selçuk'taki araştırmacıların ulaştıkları bu sayıyı dikkate değer kılmaktadır. Söz konusu şekillenmeden hareketle Marmara, Selçuk, Akdeniz, Ege Üniversitelerindeki araştırmacıların haber ve söylem çalışmalarında öncü olmamakla birlikte literatürde yaygınlaşanı kabullenip ona yoğunlaşma

konusunda hızlı olduğunu söylemek mümkündür. Tersine bir durum ise başta Ankara arkasından Gazi/AHBV ve kısmen de İstanbul'daki araştırmacılar için geçerlidir. Bu üniversitelerdeki yazarlar hem ilk çalışmanın yapıldığı yıl hem de çalışma sayıları nedeniyle söz konusu literatürde öncü ve belirleyici olmuşlardır.

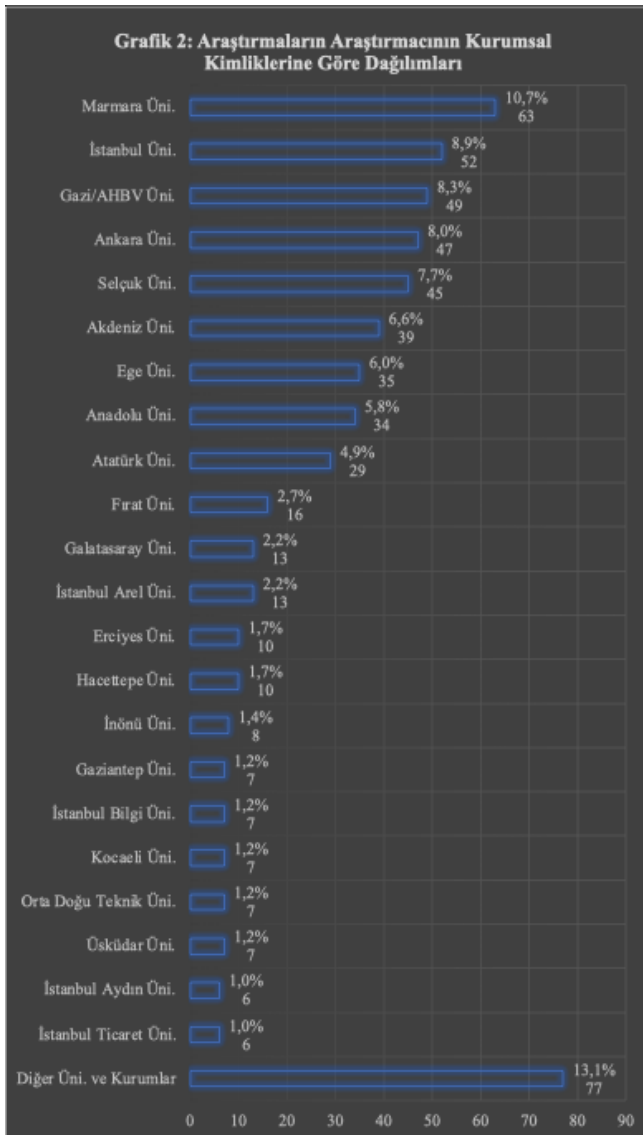

Haber ve söylem konulu makale ve tezlerin yıllara göre sayısal dağılımlarında ise belirli kırılmaların olduğu söylenebilir. Grafik 1’de görüleceği üzere ilk çalışmanın 1990 yılında tamamlanmasına rağmen özellikle 1998 yılına kadar çok fazla araştırma gerçekleştirilmemiştir. Önemli bir fark olmasa da 2000 yılına kadar tamamlanan çalışma sayısında küçük değişimler yaşanmıştır. 2009’dan sonra her yıl çift haneli sayılarda araştırma yayımlanırken 2015 ile birlikte haber ve söylem konulu çalışma sayısının 30’un üzerine çıktığı görülmektedir. 2019 yılında ise dikkat çekici bir şekilde 79 araştırma yapılırken sonraki iki yılda düşüş yaşanmasına rağmen 2022 yılında yine önemli bir yükseliş gerçekleşmiştir.

Grafik 1’deki genel değişimlere bakıldığında tamamlanan araştırma sayısında çoğunlukla artıştan bahsedilebilir. Özellikle 2009, 2013, 2019 ve 2022 yıllarında bir önceki seneye kıyaslandığında kayda değer artışlar görülmüştür. Bununla beraber 2008, 2012 ve 2020 yıllarındaki çalışma sayılarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Grafik 1 bu bağlamda haber ve söylem konulu çalışmaların sayılarında genel bir artışın olduğunu göstermekle birlikte ilginin zaman zaman azaldığına da işaret etmektedir. Dalgalanmaların yaşanmasında tamamen olmasa da bazı yıllarda lisansüstü eğitimde yapılan yasal düzenlemeler ve akademik atama/yükselme kriterlerindeki değişiklikler etkili olabilir.

İlerideki “Çalışmaların Dönemlere Göre Dağılımları” başlığı altındaki incelemede kullanılan dönemselleştirmede Grafik 1’de verilen dağılımlar dikkate alınmış, tamamlanan çalışma

sayıları belirleyici olmuştur. Her yıl özelinde her başlığı incelemek bütünlüklü bir değerlendirme yapacak veriyi sunmayacağı için 1990-2022 yılları arasında tamamlanan araştırmalar üç döneme ayrılarak analiz edilmiştir. İncelenen çerçeve içerisinde, I. Dönem: 1990-2008 yılları arasında en az bir en çok 13, II. Dönem: 2009-2016 yılları arasında en az 18 en çok 35, III. Dönem: 2017-2022 yılları arasında en az 41 en çok 79 haber ve söylem konulu araştırma gerçekleştirilmiştir. Hem lisansüstü programların ve araştırmacı sayısının hem de söylem çalışmalarına ilginin artması nedeniyle yayımlanan çalışma sayısı 321 ile en fazla üçüncü dönemdedir. Arkasından 188 araştırmayla ikinci dönem ve en son olarak da 78 çalışmayla birinci dönem gelmektedir.

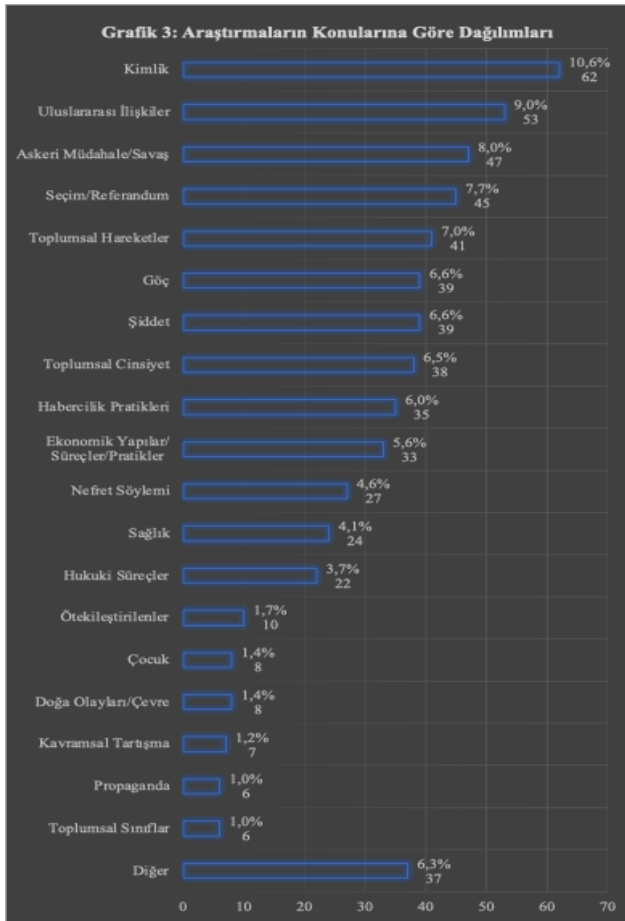
Araştırmacıların kurumsal kimliğine dair veriler sunan Grafik 2'ye göre toplam sayı içerisindeki dağılımlarında Marmara (yüzde 10,7), İstanbul (yüzde 8,9), Gazi/AHBV (yüzde 8,3), Ankara (yüzde 8) Üniversitelerindeki araştırmacılar haber ve söylem konulu çalışmalarda baskın konumdadır.⁶ İkinci düzeyde ise Akdeniz (yüzde 6,6), Anadolu (yüzde 5,8), Atatürk (yüzde 4,9), Ege (yüzde 6) ve Selçuk (yüzde 7,7) Üniversitelerindeki araştırmacılar tarafından kayda değer sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu dokuz üniversitenin tüm haber ve söylem konulu çalışmalar içerisindeki toplam ağırlığı yüzde 67 gibi önemli bir orana karşılık gelmektedir. Tüm bunlar arasında Marmara toplamda 63 çalışmayla en fazla haber ve söylem araştırmasının yapıldığı üniversite olmuştur. Daha önceki Tablo 1 verilerine de dayanarak

Kocaeli, Fırat, Erciyes gibi üniversitelerdeki araştırmacılar tarafından haber ve söyleme dair

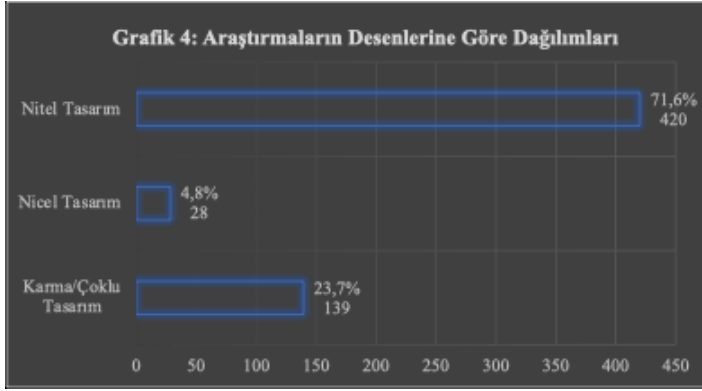
⁶ Birden çok yazar bulunan makalelerin sınıflandırmasında ilk araştırmacının kurumsal kimliği dikkate alınmıştır.

çalışmalar uzun süre önce başlamasına rağmen toplamda oldukça düşük araştırma sayısının olması bu üniversitelerdeki yazarların haber ve söyleme daha az ilgi gösterdiği çıkarımına olanak tanımaktadır. Bunların dışında düşük sayıda çalışmanın yapıldığı İstanbul Aydın ya da Ticaret gibi Üniversiteler ise genellikle yakın dönemde iletişim eğitimine ve araştırmalarına dahil olanlardır.

İncelenen akademik metinlerin konularına göre dağılımlarını gösteren Grafik 3'e göre toplamda en fazla çalışılan konu yüzde 10,6'yla kimliktir. Arkasından ise yüzde 9 ile uluslararası ilişkiler, yüzde 8 ile askeri müdahale/savaş, yüzde 7,7 ile seçim/referandum ve yüzde 7 ile toplumsal hareketler ön plana çıkmaktadır. İkinci düzeyde en fazla çalışılan konular; göç (yüzde 6,6), şiddet (yüzde 6,6), toplumsal cinsiyet (yüzde 6,5) ve habercilik pratikleridir (yüzde 6). En az çalışılan konular ise toplumsal sınıflar, propaganda ve kavramsal tartışmalardır. Bu dağılım az odaklanılan konular üzerine düşünme ve çalışma gereğini ortaya çıkarmaktadır.

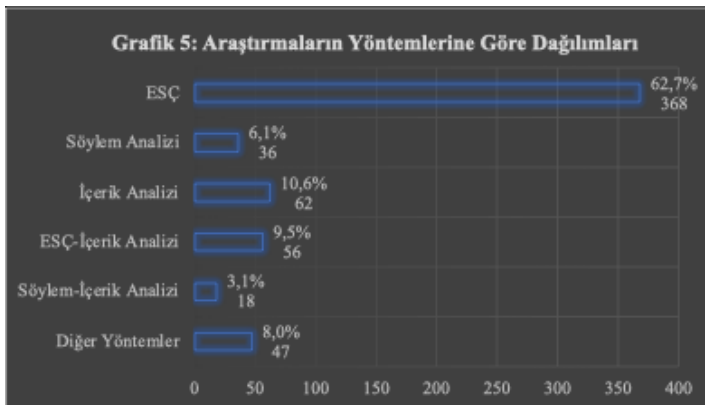
Zira Grafik 3'teki az çalışılan konulara ilişkin tartışmaların artması, haber ve söylem bağlamında iletişim araştırmalarındaki çeşitliliği ve kapsamı genişleterek toplumsal sorunlara bütünlüklü bakma ihtiyacını karşılamaya katkı sağlayacaktır. Son olarak Grafik 3'e göre daha çok çalışılan kimlik, toplumsal cinsiyet gibi konular nedeniyle ilgili literatürde kültürel pratikler bağlamında sorgulamaların ağır bastığı söylenebilir. Grafik 3'teki 'diğer' satırında ise beş ya da daha az ele alınmış konulara ilişkin veriler bulunmaktadır. Diğer konular arasında sakatlar, son yıllarda yapılan beş araştırmada konu edilmesi bakımından dikkat çekicidir.

Örneklemdaki çalışmaların araştırma desenlerine göre dağılımlarını gösteren Grafik 4'e göre haber ve söyleme odaklanan metinlerde yüzde 71,6 ile en fazla nitel yöntemler tercih edilmiştir. Arkasından yüzde 23,7 ile karma/çoklu⁷ araştırma desenleri uygulanırken nicel yöntemlerin tercih

edilme oranı ise yüzde 4,8 gibi düşük bir seviyededir. Burada bir sonraki tabloda görülecek - her ne kadar bir yönteme sabitlemek mümkün olmasa da- söylem analizlerinin baskınlığı nitel desenlerin fazlalığında etkili olmuştur. Ayrıca haber ve söylem tartışmalarında araştırmacılar da sorunsallarına ilişkin çözümlerde nicel analizleri yeterli görmemiştir.

Grafik 5'te araştırmaların yöntemlerine göre dağılımlarında "eleştirel söylem çözümlemelerinin/analizlerinin"⁸ (ESÇ) baskınlığı bulunmaktadır. Haber ve söyleme ilişkin bir analiz ya da tartışma ortaya koyan ve toplam sayı içerisinde yüzde 62,7'ye denk gelen 368 çalışmada kullanılan yöntem, ESÇ şeklinde ifade edilmiştir. İçerik analiziyle birlikte uygulanan ESÇ'ler dikkate alındığında toplamda 424 çalışmada ESÇ'ye başvurulmuştur. Bu sayı evrendeki araştırmalar içinde yüzde 72,2'ye karşılık gelmektedir. Grafik 5'teki bu veri üzerinden haber ve söylem çalışmalarında ağırlıklı eleştirel bir tutumun takınıldığı ifade edilebilir.

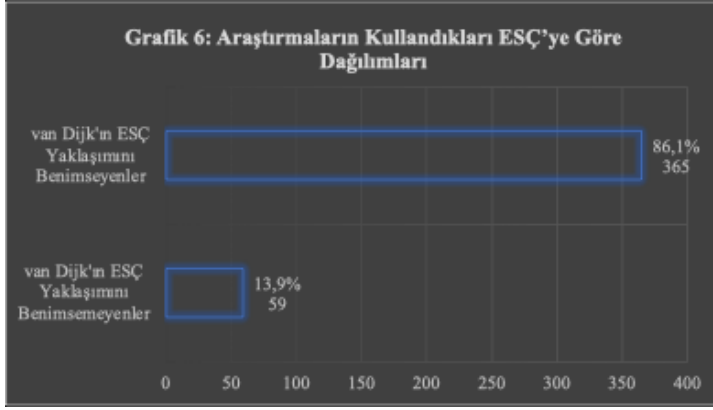
ESÇ'den sonra en fazla kullanılan metod yüzde 10,6 ile içerik analizi olurken ESÇ ve içerik analizinin birlikte kullanıldığını belirten makale ve tezlerin toplam sayıya oranı ise yüzde 9,6'dır. Söylem ve içerik analizini beraber kullanan çalışmalar ise yüzde 3,1 ile toplam içerisinde en

az oranı oluşturmaktadır. Diğer yöntemler kısmına ise Grafik 5'te belirtilen metotlar dışında

⁷ Karma araştırma desenlerinde farklı seviye ve biçimlerde nicel ve nitel analiz arasında bir ilişki kurulurken çoklu araştırma tasarımına sahip çalışmalarda ikisi arasında bir bağlantı bulunmaz. Örneklemdaki tez ve makaleleri karma-çoklu şeklinde ayırmak için ayrı bir çalışmaya ve ayrıntılı bir incelemeye ihtiyacı vardır. Çoğu çalışmada karma ya da çoklu araştırma tasarımı şeklinde bir ifade kullanılmazken nicel ve nitel veriler arasında nasıl bir ilişkinin olduğu net değildir.

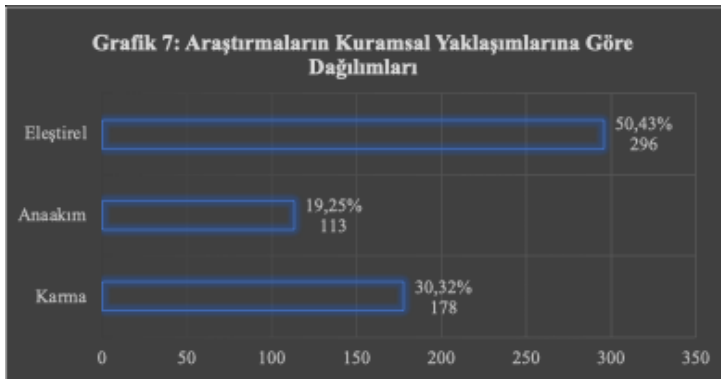
⁸ Araştırmacılar ESÇ'yi yöntem olarak kabul ettiği için başlıkları bu şekilde yapılmıştır.

kalan çalışmalar dahil edilmiş, bu araştırmalarda yöntem belirtmeden haberi yorumlayan ve kavramsal tartışma yürütenler ön plana çıkarken farklı bir yönteme rastlanılmamıştır.

ESC'nin incelenen çalışmalar arasında bu denli ağır basması ve kendi içerisinde de bir çeşitlilik barındırması yüzde 72,2 oranında çalışmaya daha yakından bakma ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Grafik 6'daki verilere göre ESC'yi bir yöntem olarak ifade

eden çalışmaların dağılımlarında van Dijk'in ortaya koyduğu çerçeveyi benimsediğini belirten ya da yöntemlerini ağırlıklı van Dijk'in yaklaşımı üzerinden açıklayan 365 araştırma, yüzde 86,1'lik oran ile ilk sırada gelmektedir. Geriye kalan yüzde 12,9'luk 59 çalışma bütünlüklü bir dağılıma sahip olmadığı için sınıflandırılmamıştır. Ancak bu metinlerde ya Fairclough, Wodak gibi isimlerin bakış açıları bağlamında ESC'nin benimsendiği ifade edilmiş ya da sadece ESC'nin yöntem şeklinde kullanıldığı belirtilmiştir.

Grafik 7'ye göre incelenen araştırmalarda benimsenen kuramsal yaklaşımlar sırasıyla eleştirel (yüzde 50,4), karma (yüzde 30,3) ve anaakım (yüzde 19,3) şeklindedir. Eleştirel

konumlanmaların evrendeki araştırmaların yüzde 50'den fazlasında benimsenmesi, haber ve söylem çalışmalarında bu yaklaşımın ağır bastığının ve belirleyici olduğunun göstergesidir. Bununla birlikte çalışmalarda çelişkilerin ortaya çıkmasına neden olabilecek karma kuramsal perspektifleri kullanan araştırma sayısının ikinci sırada ve oldukça yüksek olması dikkat çekicidir ve tek başına bir araştırma sorunsalı olmaya adaydır. Grafik 5'e göre yüzde 72,2 oranındaki tez ya da makalede eleştirel söylem çözümlemesi uygulanmasına rağmen kuramsal yaklaşımda yüzde 50,4 oranındaki çalışmada eleştirel konumlanmaların bulunması, bazı metinlerde eleştirel bir yöntemle birlikte eleştirel tutumun benimsenmediğini göstermektedir. Bu durumu daha yakından anlamak için yöntem ve kuramsal yaklaşımların dağılımlarını aynı anda görmeye imkân tanıyan Tablo 2 hazırlanmıştır.

Tablo 2: Araştırmaların Kuramsal Yaklaşımlarına ve Yöntemlerine Göre Dağılımları

Yöntem	Eleştirel		Anaaakım		Karma		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
ESÇ	186	62,8	65	57,5	117	65,7	368	62,7
Söylem Analizi	16	5,4	12	10,6	8	4,5	36	6,1
İçerik Analizi	30	10,1	15	13,3	17	9,6	62	10,6
ESÇ + İçerik Analizi	28	9,5	6	5,3	22	12,4	56	9,5
Söylem + İçerik Analizi	4	1,4	10	8,8	4	2,2	18	3,1
Diğer Yöntemler	32	10,8	5	4,4	10	5,6	47	8,0
Toplam	296	100,0	113	100,0	178	100,0	587	100,0

Araştırmalardaki yöntem ve kuramsal yaklaşımların dağılımlarını veren Tablo 2'ye göre eleştirel, anaakım ve karma çalışmalarda yöntem olarak en çok ESÇ tercih edilmiştir (sırasıyla yüzde 62,8, 57,5 ve 65,7). Üç konumlanmada da ESÇ'den sonra en çok tercih edilen yöntemdir. Dikkat çeken ise 210 anaakım ya da karma metinde ESÇ'nin tek ya da içerik analiziyle beraber kullanılmasıdır. Eleştirel bir konumlanma gerekliliği bulunan ESÇ ile anaakım ve karma yaklaşımların birlikteliğinin bu kadar yüksek olması önemli bir çelişkiyi de ortaya çıkarmakta ve soruna işaret etmektedir.⁹ Anaakım ve karma bakış açılarını benimseyen çok sayıda çalışmada ESÇ'nin gerçekleştirilmesi, metinlerde farklı kuramsal bakış açılarını birbirine ekleme yatkınlığının da yüksek olduğunu göstermektedir.

5. 2. Çalışmaların Dönemlere Göre Dağılımları

Tez ve makalelerin dönemlere ve araştırmacıların kurumsal kimliğine göre dağılımlarında bazı üniversiteler ön plana çıkmaktadır. Tablo 3'teki verilere göre Akdeniz, Atatürk, Erciyes ve Marmara Üniversitelerindeki araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen haber ve söylem konulu çalışmaların hem sayıları hem de orantısal ağırlıkları üç dönemde de artarak devam etmiştir. Her geçen yıl fazlalaşan araştırma sayısı nedeniyle bu üniversitelerdeki araştırmacıların dönemlerdeki toplam sayıya göre ağırlıklarını koruyarak yüzdelerdeki artışlarını devam ettirmesi önemlidir. Ayrıca bu, söz konusu kurumlardaki araştırmacıların haber ve söyleme ilişkin ilgilerinin her yıl artarak sürdüğünü göstermektedir. Bu noktada sadece tek başına yayımlanan çalışma sayısı ya da bu araştırmaların dönem içerisindeki oranı üzerinden bir çıkarım yapmanın sağlıklı olmadığını ifade etmek gerekir. Sayısal artışa eşlik etmeyen orantısal artış kurumun dönemdeki toplam araştırma sayısı içerisindeki ağırlığını göstermeye yetmez. Aynı şekilde orantısal azalma ya da artış oranları, her dönemde yeni kurum ve araştırmacıların tabloya dahil olması ve çalışma sayısının artması nedeniyle tek başına sağlıklı bir çıkarım yapmak için yeterli bir veri sunmamaktadır. Bu durum gelecek tablolar için de geçerlidir. Örneğin bir sonraki konulara göre dağılım tablosunda da ikinci dönemden itibaren

⁹ Söz konusu sorunun ayrıntıları ve sebepleri için bkz. Pelivan, 2026.

çalışılmaya başlanan konuların olması ve toplam çalışma sayısında artış yaşanması nedeniyle orantısız veriler tek başına bir anlam taşımamaktadır.

Tablo 3: Araştırmaların Yıllara ve Araştırmacının Kurumsal Kimliğine Göre Dağılımları

Üniversite	I. Dönem 1990-2008		II. Dönem 2009-2016		III. Dönem 2017-2022		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Akdeniz Üniversitesi	2	2,6	11	5,9	26	8,1	39	6,6
Anadolu Üniversitesi	7	9,0	10	5,3	17	5,3	34	5,8
Ankara Üniversitesi	18	23,1	18	9,6	11	3,4	47	8,0
Atatürk Üniversitesi	2	2,6	8	4,3	19	5,9	29	4,9
Ege Üniversitesi	9	11,5	17	9,0	9	2,8	35	6,0
Erciyes Üniversitesi	1	1,3	3	1,6	6	1,9	10	1,7
Fırat Üniversitesi	2	2,6	6	3,2	8	2,5	16	2,7
Galatasaray Üniversitesi			6	3,2	7	2,2	13	2,2
Gazi/Ankara Hacı Bayram Veli Üni.	15	19,2	14	7,4	20	6,2	49	8,3
Gaziantep Üniversitesi			4	2,1	3	0,9	7	s
Hacettepe Üniversitesi			3	1,6	7	2,2	10	1,7
İnönü Üniversitesi					8	2,5	8	1,4
İstanbul Arel Üniversitesi			5	2,7	8	2,5	13	2,2
İstanbul Aydın Üniversitesi			1	0,5	5	1,6	6	1,0
İstanbul Bilgi Üniversitesi			3	1,6	4	1,2	7	1,2
İstanbul Ticaret Üniversitesi			1	0,5	5	1,6	6	1,0
İstanbul Üniversitesi	9	11,5	22	11,7	21	6,5	52	8,9
Kocaeli Üniversitesi	1	1,3	1	0,5	5	1,6	7	1,2
Marmara Üniversitesi	1	1,3	19	10,1	43	13,4	63	10,7
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	6	7,7			1	0,3	7	1,2
Selçuk Üniversitesi	4	5,1	19	10,1	22	6,9	45	7,7
Üsküdar Üniversitesi					7	2,2	7	1,2
Diğer Üniversite ve Kurumlar	1	1,3	17	9,0	59	18,4	77	13,1
Toplam	78	100,0	188	100,0	321	100,0	587	100,0

Toplamda en fazla akademik metni ortaya koyan Marmara'daki araştırmacıların yaptığı çalışmalarda dikkat çeken ilk veri, tüm üniversiteler ve yıllar arasındaki artışın en fazla sayısal (1'den 19'a) ve orantısız (yüzde 1,3'ten 10,1'e) olarak II. dönemde yaşanmasıdır. Bir parantez açmak gerekirse Türkiye'de Ankara Üniversitesi BYYO ile 1965'te başlayan iletişim alanındaki yükseköğretim, 1992'de fakültelerin kurulmasıyla devam etmiştir. Bu çalışma özelinde incelenen metinlerin üretimine katkı sunan lisansüstü eğitim ise 1982'de sosyal bilimler enstitülerinin açılmasıyla iletişim anabilim dalları altında başlamıştır. İletişim alanındaki ilk yüksek lisans ve doktora programları 1983 yılında İstanbul ve Marmara Üniversitelerinde öğrenci kabul etmiş; 1984 yılında Anadolu ve Gazi Üniversiteleri ile 1986 yılında ise Ankara ve Ege Üniversiteleri yüksek lisans programlarına ilk öğrencilerini almışlardır (Kubilay & Pelivan, 2025; Tokgöz, 2003, ss. 13-26; 2006b, s. 40). İlk kurulan fakültelerin ve iletişim anabilim dallarının bulunduğu üniversiteler özelinde Tablo 3'teki birinci dönem incelendiğinde, Ankara ve Gazi/AHBV'nin sayı ve orantısız dağılım bakımından baskın olduğu görülmektedir. Bu iki kurum haber ve söylem konulu çalışmalarda öncü olmuştur. Ayrıca bu durum söz konusu üniversitelerin iletişim alanındaki araştırmalarda belirleyici

olduklarını söylemeye de imkân tanımaktadır. Sonrasında ise Anadolu, Ege ve İstanbul'da I. dönemde azımsanmayacak çalışma yapılmış olmasına rağmen Marmara Üniversitesi'ndeki iletişim araştırmacılarının ilk yıllarda haber ve söyleme odaklanmadığı söylenebilir. Genel tabloda ise I. dönemde, ilk kurulan üniversiteler arasında en az çalışma Marmara'da yapılmasına rağmen, sonraki dönemlerde yaşanan artış ve toplamda yapılan çalışma sayısı bakımından Marmara'daki araştırmacılar ilk sıradadır. III. dönemde tüm üniversiteler arasında Akdeniz'deki araştırmacılar sayısal ve dolayısıyla orantısal (yüzde 8,1) olarak en fazla haber ve söylem çalışmasını yayımlamıştır. II. dönemde ise 22 araştırmayla İstanbul Üniversitesi öne çıkarken I. dönemde 18 çalışma ve yüzde 23,1'lik oranla Ankara Üniversitesi'ndeki yazarlar ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 3'e göre hem sayısal hem de orantısal anlamda üç dönemde de tamamlanan araştırmaların azaldığı bir kurum bulunmamaktadır. Ancak Ankara Üniversitesi'ndeki araştırmacıların gerçekleştirdiği çalışma sayıları dikkat çekicidir. I. ve II. dönemlerde tamamlanan çalışmaların (18-18) eşit olması, tüm dönemlerde azalmanın yaşandığını söylemeyi engellerken oranlara bakıldığında önemli düşüşler bulunmaktadır (yüzde 23,1/9,6/3,4). Buna dayanarak Ankara Üniversitesi'ndeki araştırmacıların haber ve söylem konulu çalışmalara ilgisinin zayıfladığı söylenebilir. Ancak ilginin azalmasına rağmen hem toplam çalışma sayısı içerisindeki ağırlıklarının (yüzde 8) yüksek olması hem de haber ve söylem konulu ilk çalışmalarını gerçekleştirmeleri, bu kurumdaki araştırmacıları önemli kılmaktadır. Ayrıca III. dönemde bazı üniversitelerde de sayısal ve orantısal anlamda düşüşlerin yaşanması, haber ve söylem konusuna gösterilen ilginin anlaşılması açısından önemlidir. Son yıllarda Ankara'nın yanı sıra Ege, Gaziantep ve İstanbul Üniversitelerindeki araştırmacılar tarafından yürütülen çalışmalarda sayısal ve orantısal azalmanın olduğu Tablo 3'te görülmektedir. Bunların dışındaki üniversitelerde ikinci ve üçüncü dönemdeki değişimlerde sayısal ve orantısal azalış ya da artışların paralellik göstermemesi (örneğin Selçuk Üniversitesi'ndeki 19'dan 22'ye sayısal artışa rağmen orantısal anlamda yüzde 10,1'den 6,9'a düşüşün olması) sağlıklı bir değerlendirmeyi engellemektedir. Zira yukarıda da değinildiği gibi orantısal azalmanın yaşanmasında, dönemde gerçekleştirilen araştırma sayısının fazlalaşması etkili olmaktadır. Son yıllarda Selçuk, Gazi/AHBV, Fırat'ta sayısal anlamda küçük artışlar olmasına rağmen yeni kurulan üniversitelerde çalışmaların yapılmaya başlanması ve dönem içerisindeki toplam sayının yükselmesi nedeniyle orantısal düşüşler olmuştur. Bu da sadece sayı ya da orana bakarak bir değerlendirme yapmayı engellemektedir.

Tablo 3'te dikkat çeken bir diğer veri I. ve II. dönemde haber ve söylem konulu araştırma gerçekleştirmemiş olmalarına rağmen İnönü ve Üsküdar Üniversitelerindeki araştırmacıların son yıllarda haber ve söyleme daha fazla ilgi göstermeleridir. III. dönemde İnönü'deki araştırmacılar sekiz, Üsküdar'dakiler ise yedi çalışma gerçekleştirmiştir. Fırat, Erciyes ve Kocaeli'deki araştırmalar ise ilk dönemden itibaren var olmakla beraber sonraki dönemlerde araştırma sayısında önemli artış göstermemiş, üniversitelerdeki araştırmacıların haber ve söylem konularına ilgi seviyeleri düşük kalmıştır. Son olarak Tablo 3'teki diğer üniversiteler ve kurumlar sekmesinde 5 ve altı çalışmanın gerçekleştirildiği kurumlar bir arada verilmiştir. Tabloda olmamakla beraber bunlar içerisinde Sakarya ve İstanbul Gelişim Üniversitesi'ndeki iletişim araştırmacılarının III. dönemde haber ve söyleme odaklanan beşer çalışma yapmaları dikkate değerdir.

Genel olarak Tablo 3'e göre Türkiye özelinde artan sayılar ile haber ve söyleme odaklanıldığı ifade edilebilir. Marmara, Akdeniz gibi bazı üniversitelerde bu artış hem sayısal hem orantısal biçimde devam ederken diğer çoğu üniversitede de yükselme yönünde bir eğilim vardır. Bununla birlikte Ankara, Ege ya da İstanbul gibi lisansüstü düzeyde ilk eğitime başlayan kurumlardaki araştırmacıların haber ve söyleme yönelik ilgisinin azaldığı tespitine de Tablo 3'teki verilerden ulaşılabilir.

İncelenen araştırmalardaki konu dağılımlarını veren Tablo 4'e göre askeri müdahale/savaş, çocuk, doğa olayları/çevre, göç, nefret söylemi, sağlık ve şiddet konularının çalışılması her dönem sayısal ve orantısal artış göstermiştir. Toplumsal ortamın akademik çalışmalara etki ettiği dikkate alınır ise temelde bu konular özelinde toplumsal sorunların varlığının ya da görünürlüğünün giderek fazlaştığı söylenebilir. Örneğin çevresindeki farklı ülkelerdeki çatışmalar ve sorunlar ile Avrupa'ya sınır olmasına bağlı göçün Türkiye'de önemli bir toplumsal sorun haline gelmesi sebebiyle göç, yüzde 10,3 ile III. dönemde en fazla çalışılan konudur. Yine Türkiye içinde ve dışında yaşanan çatışmalar, askeri müdahale/savaş konusunu yüzde 9 ile son dönemde en fazla çalışılan ikinci konu yapmıştır. 2009-2016 yılları arasında ise ön plana çıkan konu yüzde 16 ile kimlik olurken I. dönemde yüzde 19,2 ile en çok uluslararası ilişkilere odaklanılmıştır. Üniversitelere göre dağılım tablosuna benzer şekilde seçim ve cinsiyet gibi bazı konularda hem sayısal hem de orantısal değişimler paralellik göstermediği için tüm dönemler üzerinden bütünlüklü değerlendirme imkânı bulunmamaktadır. Bununla beraber III. dönemdeki artış hızları nedeniyle askeri müdahale/savaş, göç, sağlık ve uluslararası ilişkiler konuları haber ve söylem araştırmalarında önemli hale gelmişken yine son dönemde

hukuki süreçler, kimlik, propaganda ve toplumsal sınıfların çalışılmasında sayısal ve orantısal anlamda düşüşler yaşanmıştır.

Tablo 4: Araştırmaların Yıllara ve Ön Plana Çıkan Konularına Göre Dağılımları

Konu	I. Dönem 1990-2008		II. Dönem 2009-2016		III. Dönem 2017-2022		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Askeri Müdahale/Savaş	4	5,1	14	7,4	29	9,0	47	8,0
Çocuk	1	1,3	2	1,1	5	1,6	8	1,4
Doğa Olayları/Çevre			2	1,1	6	1,9	8	1,4
Ekonomik Yapılar/Süreçler/Pratikler	8	10,3	8	4,3	17	5,3	33	5,6
Göç	1	1,3	5	2,7	33	10,3	39	6,6
Habercilik Pratikleri	2	2,6	17	9,0	16	5,0	35	6,0
Hukuki Süreçler	5	6,4	11	5,9	6	1,9	22	3,7
Kavramsal Tartışma	5	6,4	2	1,1			7	1,2
Kimlik	14	17,9	30	16,0	18	5,6	62	10,6
Nefret Söylemi			7	3,7	20	6,2	27	4,6
Ötekileştirilenler			5	2,7	5	1,6	10	1,7
Propaganda			4	2,1	2	0,6	6	1,0
Sağlık	1	1,3	5	2,7	18	5,6	24	4,1
Seçim/Referandum	3	3,8	17	9,0	25	7,8	45	7,7
Şiddet	3	3,8	11	5,9	25	7,8	39	6,6
Toplumsal Cinsiyet	1	1,3	15	8,0	22	6,9	38	6,5
Toplumsal Hareketler	12	15,4	15	8,0	14	4,4	41	7,0
Toplumsal Sınıflar			4	2,1	2	0,6	6	1,0
Uluslararası İlişkiler	15	19,2	7	3,7	31	9,7	53	9,0
Diğer	3	3,8	7	3,7	27	8,4	37	6,3
Toplam	78	100,0	188	100,0	321	100,0	587	100,0

Her dönem ilginin azaldığı konu ise kavramsal tartışmadır. Son dönem özelinde incelendiğinde ise habercilik pratiklerine, hukuki süreçlere, kimliğe, ötekileştirilenlere, propagandaya, toplumsal hareketler ve sınıflara sayısal ve orantısal olarak ilgi azalmıştır. Bu noktada seçim/referandum gibi konuların propaganda ile kesişme ihtimali akla gelebilir ancak seçim/referandum konusunda yapılan kavramsallaştırmalarda propaganda merkeze alınmamış ya da ön plana çıkarılmamıştır. Kavramsal bir biçimde propagandaya odaklanan araştırmalar sayısal bakımdan azdır. Yine aynı şekilde toplumsal hareketler ile toplumsal sınıfların da kesişmesi olasıdır ancak toplumsal hareketler başlığı altında sınıfsal pratikler merkeze alınmak yerine, örneğin Gezi Parkı ya da Yeşil Yol eylemleri gibi hareketlerin ön plana çıkarıldığı araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu nedenlerden dolayı propaganda ya da sınıfsal pratikler bağlamında kavramsallaştırmalar yapılan haber ve söylem konulu çalışmalarda geri planda kalmıştır. Türkiye’de son yıllarda haberciliğe, hukuka, kimliğe, propagandaya ve ötekileştirilenlere dair tartışmaların ön planda ve görünür olmasına rağmen bu konuların haber ve söylem çalışmalarında son dönemde ivme kaybetmesi dikkate değerdir ve her ne kadar toplumsal olarak sorunlar bulunsa da araştırmacıların bazı konulara odaklanmaktan kaçınma yönünde bir eğilim gösterdiğine işaret eder. Toplumsal hareketler ve sınıflara ilginin azalmasında

ise hem toplumsal sınıflara hem de hareketlere politik olarak gösterilen sert tepki ve müdahaleler etkili olabilir. Toplumsal sınıfların görünürlüğünün azalması ve memur, tekel, işçi eylemleri gibi toplumsal hareketlerin yaşanmaması da bu alanların daha az konu edilmesine neden olmuştur.

Örneklemdaki çalışmaların yıl ve araştırma desenlerine göre dağılımlarını gösteren Tablo 5'e göre haber ve söyleme odaklanan metinlerde yüzde 71,6 ile nitel, yüzde 23,7 ile karma/çoklu, yüzde 4,8 gibi düşük bir oranla nicel tasarımlar tercih edilmiştir. Söz konusu sıralama dönemler içerisinde de aynıdır, nitel araştırmalar üç dönemde de en fazla kullanılırken yine üç dönemde en az başvurulan nicel araştırma deseni olmuştur.

Tablo 5: Araştırmaların Yıllara ve Araştırma Desenlerine Göre Dağılımları

Araştırma Deseni	I. Dönem 1990-2008		II. Dönem 2009-2016		III. Dönem 2017-2022		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Nitel Tasarım	61	78,2	127	67,6	232	72,3	420	71,6
Nicel Tasarım	1	1,3	14	7,4	13	4,0	28	4,8
Karma/Çoklu Tasarım	16	20,5	47	25,0	76	23,7	139	23,7
Toplam	78	100,0	188	100,0	321	100,0	587	100,0

Araştırma desenlerinin dönemlere göre dağılımlarında sayısal ve orantısal artış ya da azalma gibi düzenli değişiklikler yaşanmamıştır. Nitel araştırmalar sayısal olarak her yıl artmakla beraber orantısal olarak sadece II. dönemde düşmüş, nicel çalışmalar II. dönemde sayısal ve orantısal çoğalırken III. dönemde iki değerinde de azalma yaşamıştır. Karma/çoklu desenli araştırmalar ise nitel araştırmalara benzer şekilde sayısal olarak tüm dönemlerde artarken sadece son dönemde orantısal bir düşüş yaşamıştır. Tablo 5'e bütünlüklü bakıldığında haber ve söyleme odaklanan tartışmalarda nitel yöntemlerin baskınlığı bulunmaktadır. Nicel çalışmaların son dönemde sayısal ve orantısal düşüş yaşaması, araştırmalardaki problemlerin çözümünde nicel yollara daha az başvurulduğunun ve başvurulacağına göstergesidir. Nitel araştırma desenleri için ise tam tersi bir işleyiş söz konusudur. Son dönemdeki artışlar nitel yöntemlerin daha fazla tercih edildiğine ve edileceğine işaretir.

Örneklemdaki metinlerin dönem ve yöntemlerine göre dağılımlarını gösteren Tablo 6, dönemler özelinde incelendiğinde ESC'yi yöntem olarak kullandığını belirten çalışmaların her dönem sayısal ve orantısal olarak arttığı görülmektedir. Yine ESC her dönem en fazla tercih edilen yöntem olurken ESC'den sonra I. dönemde söylem analizi, II. dönemde ESC+içerik analizi, III. dönemde ise içerik analizi tek başına en fazla kullanılan metot olmuştur. Son iki dönemde ESC'nin arkasından içerik analizlerinin en fazla uygulanan yöntem olması ve tek başına ya da diğer yöntemler ile birlikte içerik analizinin toplamda kullanıldığı çalışma

sayısının 136'ya ulaşması, haber ve söylem çalışmalarını bu açıdan sorgulamaya imkân tanımaktadır.

Tablo 6: Araştırmaların Yıllara ve Yöntemlerine Göre Dağılımları

Yöntem	I. Dönem 1990-2008		II. Dönem 2009-2016		III. Dönem 2017-2022		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
ESÇ	42	53,8	109	58,0	217	67,6	368	62,7
Söylem Analizi	9	11,5	12	6,4	15	4,7	36	6,1
İçerik Analizi	6	7,7	21	11,2	35	10,9	62	10,6
ESÇ + İçerik Analizi	5	6,4	23	12,2	28	8,7	56	9,5
Söylem + İçerik Analizi	1	1,3	7	3,7	10	3,1	18	3,1
Diğer Yöntemler	15	19,2	16	8,5	16	5,0	47	8,0
Toplam	78	100,0	188	100,0	321	100,0	587	100,0

ESÇ dışındaki yöntemleri benimseyen araştırma sayılarında üç dönemde de sayısal artışlar olurken toplamda gerçekleştirilen çalışma sayısındaki fazlalaşma nedeniyle tüm yöntemlerde her dönem orantısal yükselme yaşanmamıştır. II. dönemde söylem analizi ile yapılan çalışmalarda orantısal bir düşüş görülürken diğer yöntemlerde artış söz konusudur. III. dönemde ise Tablo 6'daki tüm yöntemleri kullanan çalışmaların sayıları artmasına rağmen ESÇ dışındakilerin tamamında orantısal bir azalma bulunmaktadır. Bu da haber ve söylem çalışmalarında baskın konumda olan ESÇ'nin gelecekte de bu baskınlığını arttırarak devam ettireceğine bir işaret şeklinde okunabilir.

Bundan sonraki tabloda incelenen araştırmaların kuramsal yaklaşımlarına ve yıllara göre nasıl değişim gösterdiğine dair veriler sunulmuştur. Ancak incelemeye geçmeden önce tablodaki sınıflandırmaya dair kısa bir açıklamaya ihtiyaç vardır. Tablo 7'deki başlıkların altında yer alacak araştırmaların belirlenmesinde de araştırmacının öznel değerlendirmeleri olasıdır. Bu etkileri en aza indirmek için konu başlığındakine benzer biçimde ön plana çıkan ya da odaklanılan noktalar yaklaşımı burada devam ettirilmiş, araştırmalardaki belirgin tartışma ya da kavramsallaştırmalara bakılmıştır. Anaakım paradigmanın tarafsızlık, dördüncü güç, bilgilendirme vb. yaklaşım ve kavramlarının kullanımı ile eleştirel paradigmadaki temel bakış açıları ve tartışmaların ağırlıkları, incelenen çalışmaların sınıflandırılmasında belirleyici olmuştur.

Tablo 7: Araştırmaların Yıllara ve Kuramsal Yaklaşımlarına Göre Dağılımları

Kuramsal Yaklaşım	I. Dönem 1990-2008		II. Dönem 2009-2016		III. Dönem 2017-2022		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Eleştirel	64	82,1	113	60,1	119	37,1	296	50,4
Anaakım	4	5,1	27	14,4	82	25,5	113	19,3
Karma	10	12,8	48	25,5	120	37,4	178	30,3
Toplam	78	100,0	188	100,0	321	100,0	587	100,0

Tablo 7'ye göre eleştirel yaklaşımı benimsemiş çalışmalar I. ve II. dönemde hem sayısal hem de orantısal anlamda ilk sıra yer almaktadır. Ancak üçüncü dönemde eleştirel çalışmalar, az bir farkla da olsa bu baskın konumunu karma kuramsal tutum takınan çalışmalara bırakmıştır. Eleştirel teori içerisine konumlanan metinler önemli bir sayısal artış yaşamamaları nedeniyle son dönemde hem sayısal hem de orantısal olarak karma çalışmaların gerisinde kalmıştır. Eleştirel çalışmalar 2017-2022 arasında düşüş yaşarken anaakım ve karma kuramsal bakış açısını benimsemiş tez ve makaleler, her dönemde sayısal ve orantısal biçimde artmıştır. Bu veriler dikkate alındığında gelecek çalışmalarda eleştirel yaklaşımları benimseyen araştırmaların geri planda kalması karma araştırmaların ise baskın hale gelmesi olasıdır.

6. Değerlendirme ve Sonuç

Günümüzdeki anlamıyla uluslararası iletişim literatüründe 1970'lerden itibaren tartışma konusu edilen söylemin bu araştırmada yapılan taramayla Türkiye'deki haber çalışmalarında 1990'da yer bulmaya başladığı ve yaklaşık 35 yıllık bir geçmişe sahip olduğu görülmüştür. Bu taramada, söz konusu süre içerisinde TR Dizin'deki 11 akademik iletişim dergisinde ve iletişim anabilim dallarında yayımlanan/tamamlanan haber ve söylem konulu 587 makale ve tez tespit edilmiştir. Bu da haber ve söylem konulu iletişim çalışmalarının önemli bir hacme ulaştığını söylemeye ve üzerine bir tartışma yürütmeye imkân vermiştir.

İletişim araştırmaları bağlamında 1970'lerde ortaya çıkan söylem tartışmalarının Türkiye'de karşılık bulması yaklaşık 15-20 yıl gibi bir süre almıştır. Türkiye'deki haber çalışmalarının lisansüstü tez olarak 1985 yılında başladığı (Dursun, 2004) dikkate alındığında, söyleme dair tartışmaların da bundan kısa bir süre sonra lisansüstü haber araştırmalarında konu edildiği söylenebilir. Ayrıca ilk araştırma 1990 yılında yayımlanmakla beraber çalışmalar 2000 yılından itibaren önemli artış göstermiştir. Daha ayrıntılı değerlendirildiğinde 2015 yılından sonra haber ve söylem konulu çalışmaların sayısında belirgin bir yükselmenin olduğu görülmektedir. Özellikle 2019 yılında yayımlanan 79 araştırma dikkat çekicidir. Bunun dışında 2019 yılında farklı alanlarda tamamlanan ESÇ konulu lisansüstü tezlerde de önemli bir artışın olduğunu söylemek mümkündür (Kubilay, 2021). Bu artış, Türkiye'de 2000 sonrası hızla açılan iletişim fakültelerinin ve lisansüstü programların sayısı ile doğrudan ilişkilidir (Pelivan & Kubilay, 2025). 2019 gibi bazı yıllarda ayrıca yoğunlaşmaların olması, lisansüstü eğitimde yapılan yasal düzenlemeler ile bağlantılıdır. Örneğin eğitim sürelerindeki değişiklikler bazı yıllarda bitirilen lisansüstü tez sayısını doğrudan etkilemektedir. Ayrıca Türkiye'de hem üniversitelerin araştırma üniversitesi olmak ya da uluslararası sıralamada seviyelerini yükseltmek amacıyla

revize ettikleri atama yükseltme kriterleri hem de Üniversitelerarası Kurul'un (ÜAK) doçentlik ilkeleri, araştırmacıları daha fazla yayın yapmaya koşullamış ve yayın sayılarının artmasına sebep olmuştur.

Bibliyometrik analiz sonucunda, Türkiye'de haber ve söylem konulu iletişim araştırmaları, başlangıçta sınırlı sayıda üniversitedeki araştırmacılar tarafından yapılırken zamanla farklı üniversitelere yayılmıştır. Örneğin, Marmara, Akdeniz ve Selçuk Üniversitelerindeki araştırmacılar, literatüre geç dahil olmalarına rağmen önemli sayıda araştırma üretmişler ve literatürün genişlemesine katkıda bulunmuşlardır. Diğer yandan Ankara, Gazi/AHBV ve İstanbul Üniversitelerindeki yazarlar hem sırasıyla 1992, 1994 ve 1996 yıllarında erken dönem çalışmaları gerçekleştirmiş hem de üretilen çalışma sayılarıyla bu alanda belirleyici olmuştur. Bu veriler ayrıca Ankara, Gazi/AHBV ve İstanbul Üniversitelerindeki araştırmacıların haber ve söylem konulu iletişim araştırmalarında öncü rolünü gösterirken Marmara, Akdeniz ve Selçuk gibi kurumlardaki araştırmacıların öncü olmaktan ziyade mevcut olanı hızlı bir biçimde benimsediklerini ortaya çıkarmıştır.

Lisansüstü iletişim eğitiminin Anadolu, Ankara, Gazi/AHBV, İstanbul, Ege ve Marmara'da 1983-1986 yılları arasında başladığı dikkate alınırsa haber ve söylem konulu iletişim araştırmalarının Anadolu, Ege ve Marmara'da eğitimin diğerlerine kıyasla daha erken başlamasına rağmen erken dönemde geri planda kaldığı görülmüştür. Ancak araştırma sayısı bakımından gelinen durum incelendiğinde; Akdeniz, Ankara, Ege, Gazi/AHBV, İstanbul, Marmara ve Selçuk'taki araştırmacıların yaptıkları haber ve söylem konulu çalışma sayısı oldukça yüksektir. Kubilay da ESC konulu lisansüstü tezleri bibliyometrik analiz ile incelediği makalesinde sıralanan üniversitelerdeki araştırmacıların tamamladıkları tez sayılarının yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır (2021). Burada adı geçen üniversitelerdeki araştırmacıların, gazetecilik literatüründe en fazla makale yayımlayanlar olduğunu da belirtmek gerekir (Atabek & Atabek, 2019, s. 723). Dursun da 2003 yılına kadar yayımlanmış haber çalışmalarını incelediği araştırmasında, lisansüstü tezlerin en fazla Ankara, Ege, Gazi, İstanbul ve Marmara Üniversitelerinde yapıldığını tespit etmiştir (2004). Bu nedenlerden dolayı söz konusu üniversitelerdeki araştırmacıların gazetecilik, habercilik ve söylem konularında ön plana çıktığı söylenebilir. Bunların yanı sıra lisansüstü eğitime ilk başlayan üniversiteler arasında yer alan Marmara'da haber ve söylem konulu çalışmaların sayısı, diğerlerine göre daha geç başlanmasına rağmen en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Haber ve söylem çalışmalarının dağılımlarındaki değişimler incelendiğinde ise son yıllarda Ankara'nın yanı sıra Ege, Gaziantep ve İstanbul Üniversitelerindeki araştırmacıların ilgilerinin zayıfladığını söylemek mümkündür.

Diğer üniversitelerde ilginin artma eğiliminde olması, net bir çıkarım yapmayı engellerken Ankara ve İstanbul'un öncü konumu nedeniyle buralardaki ilgi azalmasının başka üniversitelerde de ortaya çıkma ihtimali bulunmaktadır.

İncelenen çalışmalarda kimlik, uluslararası ilişkiler, askeri müdahale/savaş, seçim ve referandum konularında 40 ve üzerinde çalışma gerçekleştirilmiş, araştırmacılar en fazla bu konulara ilgi göstermiştir. Bu dağılım haber ve söylem konulu iletişim araştırmalarında medyanın ekonomi politikasına dair sorgulamaların geri planda kaldığını göstermektedir. Ayrıca yakın dönemde askeri müdahale/savaş, göç, sağlık ve uluslararası ilişkiler konuları araştırmalarda önemli hale gelirken hukuki süreçler, kimlik, propaganda ve toplumsal sınıfların çalışılmasında sayısal ve orantısal düşüşler yaşanması dikkat çekmektedir. Son yıllarda Türkiye'de bu konular özelinde sorunların devam etmesine rağmen böyle bir verinin çıkması, araştırmacıların bazı konular üzerine çalışmaktan kaçındıklarını göstermektedir. İlginin azaldığı diğer konular ise toplumsal sınıflar ve hareketler olmuştur. Hem toplumsal hareketlere verilen sert tepkiler hem de toplumsal muhalefetin zayıflaması (tekil işçisi, memur eylemleri gibi) bu durumun nedeni olarak görülebilir. Genel olarak bakıldığında toplumsal sınıflar, propaganda ve kavramsal tartışmaların azlığı araştırmacıların bu konulara yönelmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Zira konu çeşitliliğinin artması, toplumsal sorunlar üzerine düşünüm faaliyetinin kapsamını genişletecektir.

Araştırma desenlerinde ise araştırmacıların nitel tasarımları daha fazla tercih etmesinin yanında karma/çoklu tasarımları da önemli ölçüde kullanması dikkat çekicidir. Ayrıca yıllar özelinde incelendiğinde nicel araştırmalardaki azalma, nitel çalışmalardaki artış eğilimi, haber ve söylem konulu incelemelerdeki gelecek yönelimlere dair fikir vermektedir. Yöntem dağılımlarında ise ESÇ'nin öne çıktığını söylemek gerekir. Yıllara göre değişimlerde de sadece ESÇ'nin "yöntem" olarak kullanıldığı çalışmalarda sayısal ve orantısal artışlar görülmüştür. Diğer yöntemlerdeki sayısal artışlara orantısal artışların eşlik etmemesi ESÇ'nin gelecekte baskın konumunu sürdüreceğini göstermektedir.

1990'ların ikinci yarısından itibaren söylem çözümlemeleri haber çalışmalarında popüler hale gelmiştir (Dursun, 2004). İletişim araştırmaları içerisindeki söylem tartışmalarında ise ESÇ açık ara en fazla tercih edilen konumdadır (Kubilay, 2021, s. 461). Örneklemdeki çalışmaların da yüzde 72,2'lik kısmında yöntem olarak ESÇ'nin kullanıldığı ifade edilmiştir. Bunların içinden yüzde 86,1'lik 365 çalışmada ise van Dijk'ın ESÇ yaklaşımı yöntem olarak benimsenmiştir. van Dijk'ın iletişim araştırmalarındaki bu baskınlığı Kubilay'ın farklı ölçekte

yaptığı bibliyometrik incelemesinde de görülmüştür (2021, s. 471). van Dijk'ın yaklaşımının bu denli yüksek oranda tercih edilmesi, modelinin yaygın bir biçimde “yöntem” olarak kabul edilmesinin sonucudur. Bu modelin başlık, spot gibi özellikle gazete haberlerinin kolayca ayırt edilebilir unsurlarını içermesi ise araştırmacılar tarafından kullanılmasında etkili olan diğer bir nedendir.

Araştırmaların kuramsal yaklaşımlarına bakıldığında yüzde 50,43 gibi bir oranda eleştirel yönelimler ağır basmaktadır. Ancak geri kalan çalışmalarda anaakım (yüzde 19,25) ve karma (yüzde 30,32) bakış açılarının benimsenmesi önemli bir çelişkiyi ortaya çıkarmıştır. Haber çalışmalarında liberal ilkeler doğrultusunda yürütülen araştırmalar 1980'lerde daha baskın konumdayken (Dursun, 2004, s. 126) 1990 sonrası bu konumunu kaybetmiştir. Tekrar baskın hale gelmesi çok mümkün olmamasına rağmen yapılan bibliyometrik analiz anaakım ve karma yaklaşımlara doğru bir yönelimi de göstermektedir. Bu nedenden dolayı eleştirel perspektifin de mevcut konumuna göre zayıflama ihtimali bulunmaktadır.

Eleştirel bir konumlanma gerektiren ESC'nin yüzde 72,2 oranında araştırmada yöntem olarak benimsenmesine rağmen evrendeki çalışmaların yüzde 50,43'ünde eleştirel perspektifler ağır basmaktadır. Bu dağılımlar daha yakından incelendiğinde ise ESC'yi yöntem olarak kullanan metinlerin yüzde 72,3'ünde eleştirel bir tutum takınılırken kalanında anaakım ve karma teorik yaklaşımlar baskındır. Söz konusu dağılım, toplumsal eşitsizlikleri, tahakküm ilişkilerini, iktidar yapılarını, ayrımcılığı ve denetim mekanizmalarını sorgulamayı ve görünür kılmayı amaçlayan ESC'nin, bu unsurları incelemeyen anaakım yaklaşımlarla eklektik bir biçimde birleştirildiğini göstermektedir. Bu tür eklektik yapılanmalarla gerçekleştirilen çalışmaların, ESC'nin gerekliliklerini ne ölçüde karşıladığının anlaşılabilmesi içinse daha derinlemesine ve çok boyutlu sorgulamalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynakça

- Al, U. (2008). *Türkiye'nin bilimsel yayın politikası: atıf dizinlerine dayalı bibliyometrik bir yaklaşım* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Y. Alp ve M. Özışık, Çev.). İletişim Yayınları.
- Atabek, Ü. ve Atabek, G. Ş. (2019). Türkiye'de gazetecilik literatürü: 1992-2018 yılları arasında yayımlanmış makaleler üzerine bir inceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 31, 710-732. <https://doi.org/10.31123/akil.534400>

- Ateş, E. K. (2016). Bir bilim dalı olarak iletişim bilimleri alanının Türkiye'deki konusal kapsam analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 51(3), 217-228. <https://doi.org/10.9761/JASSS3692>
- Broadus, R. N. (1987). Early approaches to bibliometrics. *Journal of the American Society for Information Science*, 38(2), 127-129.
- Çam, Ş. (2006). *Medya çalışmalarında ideoloji yaklaşımlarına ilişkin epistemolojik ve yöntemsel sorunlar* [Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Çelebi, A. (1990). *Söylem çözümlemesi: gazetelerin 'haber' oluşturma ve 'gündem' belirleme işlevlerine eleştirel bir yaklaşım* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Çilingir, A. (2017). İletişim alanında içerik analizi yöntemi kullanılarak yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri üzerine bir inceleme. *Akademia*, 5(1), 148-160. <http://dergipark.gov.tr/erciyesiletisim/issue/27688/291891>
- Dağtaş, B. (1992). *Structure of foreign news in Turkish popular and opinion papers (Application of discourse analysis methodology on the basis of news portrayal of "Malta Summit")* [Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Davulcu, E. ve Mazıcı, E. T. (2018). İletişim araştırmalarında 2006-2016 yılları arasında yapılan doktora tezlerine ilişkin bir durum değerlendirmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(15), 55-73.
- Diodato, V. P. (2012). *Dictionary of bibliometrics*. Routledge. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=mXuxJ9QMgJcC&oi=fnd&pg=PR1&dq=Dictionary+of+Bibliometrics&ots=GMOZaaPzXz&sig=Ryqs3ntXdrR1HvKY31-0surWyyc&redir_esc=y#v=onepage&q=Dictionary%20of%20Bibliometrics&f=false
- Donohue, J. C. (1972). A bibliometric analysis of certain information science literature. *Journal of the American Society for Information Science*, 23(5), 313-317. <https://doi.org/10.1002/asi.4630230506>
- Dursun, Ç. (2004). Türkiye'de haber ve habercilik çalışmalarının genel bir değerlendirmesi: 1980-2003. İçinde Ç. Dursun (Ed.), *Haber, hakikat ve iktidar ilişkisi* (ss. 89 - 147). Elips Kitap.
- Dursun, Ç. (2007). Eleştirel söylem çözümlemesi. İçinde A. Cevizci (Ed.), *Felsefe ansiklopedisi* (Cilt 5, ss. 335-344). Nobel Yayınevi.
- Ertan-Keskin, Z. (2004). Türkiye'de haber incelemelerinde van Dijk yöntemi. İçinde Ç. Dursun (Ed.), *Haber, hakikat ve iktidar ilişkisi* (ss. 391-406). Elips Kitap.
- Etike, Ş. (2018). *İletişim çalışmaları ve yöntemibilim: eleştirel bilgi üretimi üzerine bir araştırma* [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Fairclough, N. ve Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. İçinde T. A. van Dijk (Ed.), *Discourse studies: a multidisciplinary introduction* (Cilt 2, ss. 258-284). Sage.

- Foucault, M. (2005). *Özne ve iktidar* (I. Ergüden ve O. Akınbay, Çev.; F. Keskin, Ed.). Ayrıntı Yayınları.
- Garfield, E. (2009). From the science of science to scientometrics visualizing the history of science with histcite software. *Journal of Informetrics*, 3(3), 173-179. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2009.03.009>
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri* (K. Somer, Çev.). Onur Yayınları.
- Guillem, S. M. ve Toula, C. M. (2018). Critical discourse studies and/in communication: theories, methodologies, and pedagogies at the intersections. *Review of Communication*, 18(3), 140-157. <https://doi.org/10.1080/15358593.2018.1480793>
- İnceoğlu, Ç. (2014). Türkiye’de sinemayı konu alan doktora tezleri üzerine bibliyometrik bir çözümleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 21, 31-50. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.96674>
- Kubilay, Ç. (2021). Türkiye’de iletişim çalışmaları alanında eleştirel söylem çözümlenmeleri: lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 38, 455-476. <https://doi.org/10.17829/turcom.934545>
- Kubilay, Ç. ve Ova, N. (2022). Türkiye’de sosyal medya ve gazetecilik literatürü: hakemli dergi makaleleri üzerine bibliyometrik bir analiz. *Yeni Medya*, 12, 117-139. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1096527>
- Kubilay, Ç., Ova, N. ve Ceyhan, Ç. (2023). Türkiye’de medya ve kadın konulu çalışmalar üzerine bir değerlendirme. İçinde Ç. Kubilay ve N. Ova (Ed.), *İki binli yıllarda medya ve kadın* (ss. 9-50). Paradigma Akademi.
- Kubilay, Ç. ve Pelivan, M. (2025). Prof. Dr. Oya Tokgöz ile Türkiye’de iletişim eğitimi ve araştırmaları üzerine bir söyleşi. İçinde M. Pelivan ve Ç. Kubilay (Ed.), *İletişim araştırmalarını anlamak* (ss. 15-21). Nika Yayınevi.
- Laclau, E. (1998). Söylem (M. Küçük, Çev.). İçinde V. Hacıkadiroğlu (Ed.), *Felsefe tartışmaları (23. Kitap)* (ss. 162-169). Panorama.
- Laclau, E. ve Mouffe, C. (1992). *Hegemonya ve sosyalist strateji*. Birikim Yayınları.
- Lancaster, F. W. (1991). *Bibliometric methods in assessing productivity and impact of research*. Sarada Ranganathan Endowment for Library Science.
- Lawani, S. M. (1981). Bibliometrics: its theoretical foundations methods and applications. *Libri*, 31(1), 294-315.
- Nicholas, D. ve Ritchie, M. (1978). *Literature and bibliometrics*. Clive Bingley.
- Okubo, Y. (1997). *Bibliometric indicators and analysis of research systems: methods and examples*. OECD Science Technology and Industry Working Papers 1997/01, OECD Publishing.
- Osareh, F. (1996). Bibliometrics, citation analysis and co-citation analysis: a review of literature I. *Libri*, 46, 149-158.

- Özinönü, A. K. (1970). *Growth in Turkish positive basic sciences, 1933-1966*. Middle East Technical University.
- Pelivan, M. (2019). Gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerine dair bibliyometrik bir analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 119-148. <https://doi.org/10.18037/ausbd.668631>
- Pelivan, M. (2023). Gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinde “ideoloji”. *Kültür ve İletişim*, 26(51), 74-107. <https://doi.org/10.18691/kulturveiletisim.1183337>
- Pelivan, M. (2025a). İletişim araştırmalarında anahtar bir kavram: “Söylem”. İçinde M. Pelivan ve Ç. Kubilay (Ed.), *İletişim araştırmalarını anlamak* (ss. 117-134). Nika Yayınevi.
- Pelivan, M. (2025b). İletişim araştırmalarında eleştirel söylem çözümlemesi: konular, amaçlar ve cevap aranan sorular. İçinde M. Pelivan ve Ç. Kubilay (Ed.), *İletişim araştırmalarını anlamak* (ss. 235-252). Nika Yayınevi.
- Pelivan, M. (2026). İletişim araştırmalarında bir “yöntem” olarak eleştirel söylem çözümlemesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 279-313. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1641850>
- Pelivan, M. ve Kubilay, Ç. (2025). Lisansüstü tezler bağlamında Türkiye’de iletişim araştırmaları. İçinde M. Pelivan ve Ç. Kubilay (Ed.), *İletişim araştırmalarını anlamak*. (ss. 51-72). Nika Yayınevi.
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349. <https://www.emeraldinsight.com/toc/jd/25/4>
- Sengupta, I. N. (1992). Bibliometrics, informetrics, scientometrics and librametrics: an overview. *Libri*, 42, 75-98.
- Seyhan, D. (2002). *Türkiye'deki iletişim araştırmalarında eğilimler: Yüksek lisans tez çalışmaları üzerine bir inceleme* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Şimşek, A. (2015). İletişim araştırmalarında paradigma değişimi. İçinde B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler* (ss. 155-196). Literatürk Academia.
- Tokgöz, O. (2003). Türkiye’de iletişim eğitimi: Elli yıllık bir geçmişin değerlendirilmesi. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 6(1), 9-32. http://www.ilefarsiv.com/ki/yazi_87.htm
- Tokgöz, O. (2006a). Türkiye’de iletişim araştırmalarında iletişim eğitiminin rolü ve önemi. *Küresel İletişim Dergisi*, Bahar(1), 1-12. <http://globalmedia-tr.emu.edu.tr/>
- Tokgöz, O. (2006b). Türkiye’de iletişim fakültelerindeki eğitim kadrosunun konumu eleştirel bir değerlendirme. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 9(1), 33-70. http://www.ilefarsiv.com/ki/yazi_58.htm
- Tokgöz, O. (2015). Başlangıçtan günümüze Türkiye’de iletişim araştırmaları: Eleştirel bir değerlendirme. İçinde B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler* (ss. 15-46). Literatürk Academia.

- Türktarhan, G. (2013). *Türkiye'de turizm pazarlaması alanyazınının gelişim süreci (1990-2012)* [Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Uşkul, E. (2016). *Türkiye'de eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında yapılmış bilimsel yayınların sosyal ağ analizi ile değerlendirilmesi: bir bibliyometrik çalışma* [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- van Dijk, T. A. (1983). Discourse analysis: its development and application to the structure of news. *Journal of Communication*, 33(2), 20-43.
- van Dijk, T. A. (1991). Media contents the interdisciplinary study of news as discourse. İçinde *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*, 108-120.
- van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249-283.
- van Dijk, T. A. (1994). Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları. İçinde M. Küçük (Ed.), *Medya iktidar ideoloji*. Ark Yayınevi.
- van Dijk, T. A. (1995). Aims of critical analysis. *Japanese Discourse*, 1, 17-27.
- van Dijk, T. A. (1997). The study of discourse. İçinde T. A. van Dijk (Ed.), *Discourse as structure and process*. Sage Publications.
- van Dijk, T. A. (1998). Opinions and ideologies in the press. İçinde A. Bell ve P. Garrett (Ed.), *Approaches to media discourse* (ss. 21-63). Blackwell.
- van Dijk, T. A. (2009). News, discourse and ideology. İçinde T. Hanitzsch ve K. Wahl-Jorgensen (Ed.), *Handbook of journalism studies* (ss. 191-204). Erlbaum.
- Voloshinov, V. N. (2001). *Marksizm ve dil felsefesi* (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Wodak, R. (2002). Aspects of critical discourse analysis. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*, 36, 5-31.
- Yıldız-Tahincioğlu, A. N. (2015). Türkiye'de feminist çalışmalar: yöntem ve sorunlar: gazete haberlerinde kadın temsilleri konulu akademik çalışmalar üzerine değerlendirme. İçinde B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler* (ss. 401-430). Literatürk Academia.